

**Наукове об'єднання
«Відкрите суспільство»**

ЗБІРНИК ТЕЗ НАУКОВИХ РОБІТ

учасників
міжнародної науково-практичної
конференції

**«ЛЮДСЬКЕ СПІВТОВАРИСТВО:
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ
НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ»**

19-20 лютого 2016 р.

Дніпропетровськ
2016

УДК 001.8:308(063)

ББК 60.55.002я43

Л 93

Л 93 Людське співтовариство: актуальні питання наукових досліджень:
Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпропетровськ, 19-20 лютого 2016 року). – Дніпропетровськ: НО «Відкрите суспільство», 2016. – 112 с.

Організатори конференції не завжди поділяють думку учасників. У збірнику максимально точно відображається орфографія та пунктуація, запропонована учасниками.

Усі матеріали подаються в авторській редакції.

УДК 001.8:308(063)

ББК 60.55.002я43

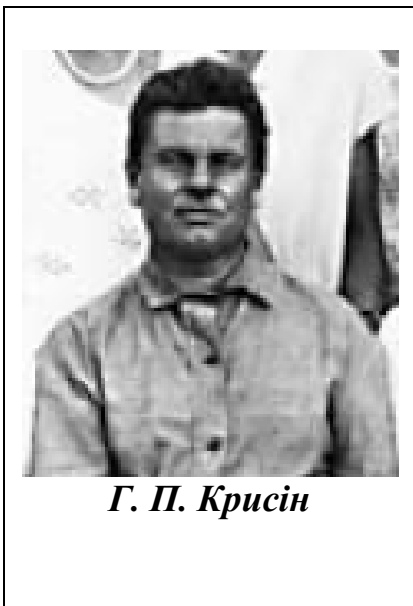
© Автори статей, 2016

© Наукове об'єднання «Відкрите суспільство», 2016

ВЧИТЕЛЬ, АРХЕОЛОГ, МУЗЕЙНИК: ПУНКТИР ЖИТТЯ ГЕОРГІЯ ПЕТРОВИЧА КРИСІНА

КОСТЕНКО А. В.

*кандидат історичних наук,
науковий співробітник сектору археології
Херсонський обласний краєзнавчий музей
м. Херсон, Україна*

До актуальних питань вивчення людського співтовариства крізь призму історичної науки належить і написання інтелектуальних біографій дослідників кінця ХІХ – першої половини ХХ ст. й характеристика їхнього наукового доробку в контексті досягнень тогочасної історичної науки. До маловідомих постатей української археології та музейної справи належить Георгій Петрович Крисін (до 1887 р. – після 1953 р.). Своє завдання ми бачимо не в тому, щоб створити його вичерпну біографію (наразі це неможливо), а в систематизації усієї доступної інформації з тим, щоб бодай схематично, «пунктирно», окреслити його життєвий та науковий шлях.

Наскільки вдалося встановити, вперше ім'я Г. П. Крисіна згадується в документах у 1907 р. Тоді він закінчив за першим розрядом Одеську духовну семінарію. Нескладні розрахунки дозволяють твердити, що своє шестирічне навчання в ній він розпочав у 1901 р. і йому тоді мало бути 14-18 років (у цьому віковому діапазоні приймали до семінарій, які за статусом фактично дорівнювали гімназіям). Випуск за першим розрядом давав право продовжити навчання у духовних академіях за державний кошт і для продовження освіти Г. П. Крисін обрав Санкт-Петербурзьку духовну академію в якій успішно навчався наступні чотири роки.

Напевно саме в стінах академії Г. П. Крисін зацікавився археологією і, на додачу до основного курсу навчання, став вільним слухачем Імператорського Санкт-Петербурзького археологічного інституту. Такий шлях до археології був у чомусь типовим: в ті роки серед вихованців Інституту було до третини випускників богословських навчальних закладів – вони були краще підготованими, оскільки мали базовий рівень давньогрецької й латини, давньоєврейської, французької й німецької мов. Так, в 1897/1898 навчальному році зі 148 слухачів Імператорського Санкт-Петербурзького археологічного інституту 47 були випускниками саме Санкт-Петербурзької духовної академії.

В колі петербурзьких археологів, до якого потрапив Г. П. Крисін, він знайомиться з професором Санкт-Петербурзького університету, членом Імператорської археологічної комісії, Б. В. Фармаковським і зголошується допомагати йому влітку на розкопках Ольвії, які вчений провадив з 1902 р.

Завершивши у 1911 р. навчання в духовній академії, Г. П. Крисін отримав диплом магістра богослов'я. Завершення ж курсу в Археологічному інституті дає йому звання члена Інституту (воно надавалося всім випускникам). Обравши свій подальший шлях, він повертається до Південної України – в Херсон, де стає викладачем історії І Херсонської чоловічої гімназії, престижного в місті навчального закладу.

Поза своїми безпосередніми обов'язками викладача Г. П. Крисін береться до організації екскурсійної роботи серед учнів. Так, 16 березня 1912 р. він разом з інспектором гімназії А. А. Рейманом супроводжував учнів на екскурсію до Музею старожитностей, де пояснення експонатів надавав зберігач музею В. І. Гошкевич [11, с. 265]. Наступного року Г. П. Крисін знову відвідував музей разом з гімназистами: 5 класу [11, с. 349] та 3 класу [11, с. 351]. Досягнення Г. П. Крисіна як організатора учнівських екскурсій високо оцінили тогочасні методисти освітньої справи. Його опис власної екскурсії до Ольвії, проведеної для учнів Херсона 28 липня 1913 р., надрукували в журналі «Школьные Экскурсии и Школьный Музей» [6, с. 28-29]. 1 травня 1914 р. Г. П. Крисін привів до музею 39 учнів 5 класу і цього разу він сам, з дозволу В. І. Гошкевича, давав учням пояснення по історії розкопок в Ольвії та на Березані [11, с. 375]. Це свідчить про повагу до Г. П. Крисіна з боку засновника й керівника музею як до фахового археолога і популяризатора археологічного знання – В. І. Гошкевич завше вів екскурсії особисто, найчастіше навіть безкоштовно, побоюючись, що сторонні особи не мають достатньої кваліфікації. Надалі такі екскурсії тривали.

Працюючи в Херсоні Г. П. Крисін зберігав дружні та наукові зв'язки з Б. В. Фармаковським. В 1912-1915 рр. він був його найближчим помічником на розкопках Ольвії. Так, в 1913 р. Г. П. Крисін самостійно розпочав попередні дослідження ольвійського некрополя ще до приїзду Б. В. Фармаковського (звичайно ж, за його згоди і зі схвалення Імператорської археологічної комісії). Такий же дозвіл комісія надала йому й наступного року, назвавши попередні дослідження «зразково поставленими» [11, с. 383]. В 1914 р. Г. П. Крисін розпочав розкопки акрополя, а після прибуття Б. В. Фармаковського вони разом

продовжили роботи з розкопок самого міста [11, с. 385-386]. Продовжувалися розкопки Ольвії і в 1915 р., але, з огляду на події I Світової війни, дослідники працювали у стислі терміни і зроблено було небагато. Цікаво, що того року Г. П. Крисін оприлюднив на шпальтах херсонської газети «Рідний край» розгорнутий популярний нарис, присвячений підсумкам археологічних досліджень Ольвії за його участі [2].

У 1919 р. гімназію ліквідувала радянська влада. Період 1919-1926 рр. – одна з «білих плям» в житті Г. П. Крисіна. В 1926 р. він влаштовується науковим співробітником (до сфери його компетенції відходять античні дослідження) у Херсонський історично-археологічний музей, з яким, очевидно, не розривав зв'язку протягом попередніх років.

Роки роботи в музеї для Г. П. Крисіна були найбільш насиченими у науковому сенсі. Серед його польових досліджень на території Херсонщини вирізняються розкопки в 1928 р. городища № 1 на річці Інгулець. Можливо, під час саме цих досліджень був зроблений план пам'ятки, що став основою реконструкції римського табору поблизу села Дар'ївка [5, с. 49-50]. Також в цей період разом з М. Ф. Болтенком Г. П. Крисін проводив розвідки на Казачелагерській піщаній арені. У 1928 р. він очолив Ольвійську археологічну експедицію, до роботи якої залучив і директора Херсонського історично-археологічного музею І. В. Фабриціус.

Головний акцент у своїй музейній роботі Г. П. Крисін робив на залученні до наукового обігу предметів античної колекції музею. Особливо цікавою для нього була «Березанська колекція» Г. Л. Скадовського з досліджень 1900-1901 рр. У 1927-28 рр. Г. П. Крисін підготував і здав до друку статтю «Березанські аски Херс. Державн. Істор. Археол. Муз.» для видання «Музеї України, II». У херсонському науковому щорічнику «Літопис Музею» він публікує статтю «Алябастрова ваза з острова Березань» [8], в якій надав детальну характеристику цієї знахідки. В 1930 р. в ч. 4-5 «Вісника Одеської комісії краєзнавства» виходить стаття «Дитячі поховання в урнах на о. Березані» [9], в якій при публікації античних предметів, зокрема поховальних урн, був використаний щоденник досліджень Г. Л. Скадовського. В радянські часи це були перші публікації «Березанської колекції» Г. Л. Скадовського та документів з його фонду в музейному архіві.

Г. П. Крисін зберігав започатковані засновником музею В. І. Гошкевичем наукові контакти з Д. І. Яворницьким. В особистому архіві останнього зберігаються два листи від Г. П. Крисіна: від 20 листопада 1927 р. та від 29 лютого 1928 р. [4, с. 68]. В 1927-28 рр. як представник Херсонського історично-археологічного музею Г. П. Крисін працював також в Екскурсійному бюро херсонської Політосвіти.

У жовтні 1930 р. Г. П. Крисін залишає Херсонський історично-археологічний музей через комплекс об'єктивних причин. Одночасно його відсторонили від керівництва Ольвійською археологічною експедицією (на цій посаді вченого змінив М. Ф. Болтенко). Г. П. Крисін переїздить до Одеси, де йому запропонували посаду керівника Одеської крайової інспектури охорони

пам'яток культури після смерті її першого очільника С. С. Дложевського. Інспектура була утворена на початку 1926 р. та мала опікуватися охороною пам'яток на території Одеської, Херсонської, Миколаївської, Первомайської, Криворізької, Кіровоградської, Мелітопольської округ. При Інспектурі діяла й Одеська крайова комісія охорони пам'яток культури – дорадчо-консультативний міжвідомчий орган, утворений з представників Одеського окружного виконавчого комітету, партійних комсомольських, профспілкових органів, інститутів, архіву, музеїв, товариств науково-дослідних кафедр Одеси [10, с. 477]. За посадою її також очолював керівник Інспектури.

Період 1931-1946 рр. – це ще одна велика лакуна в життєписі Г. П. Крисіна, яку, сподіваємось, усунуть подальші дослідження. Є лише непевні свідчення про його роботу в Одеському археологічному музеї на посаді зберігача ольвійської колекції. Невідомо як довго працював він в Одесі і на яких посадах, як пережив період II Світової війни.

Відомо, що в липні 1946 р. Г. П. Крисін очолює Ізмаїльський обласний історично-краєзнавчий музей в Білгороді-Дністровському (уже після ліквідації Ізмаїльської області в 1954 р., він отримав сучасну назву Білгород-Дністровського краєзнавчого музею), змінивши на цій посаді А. Б. Михайличенка. Музей постав восени 1940 р., але під час II Світової війни він сильно постраждав. Його остаточне відновлення і урочисте відкриття припало якраз на директорство Г. П. Крисіна. До дня відкриття – 8 листопада 1946 р. – відбудували зали «докласового суспільства» й античності та орнітологічний куточок. Тобто акцент робився найперше саме на археологічній складовій майбутньої оглядової експозиції. У наступному 1947 р. музей відвідало 20 тис. екскурсантів. В червні 1949 р. в рамках подальшої розбудови музею в межах краєзнавчого напрямку обласне управління культури затвердило його поділ на відділ природи, відділ історії дорадянського періоду, відділ історії радянського періоду та відділ фондів [1].

У серпні 1953 р. Г. П. Крисін залишає свою посаду і, судячи з усього, виходить на пенсію – того року йому мало бути за шістьдесят п'ять. Неможливо наразі навіть гіпотетично назвати дату та місце смерті українського вченого та музейного адміністратора. Поза цим нарисом залишився ряд сюжетів інтелектуальної біографії дослідника. Годі сказати щось певне і про його родинне життя. Тож робота з вивчення життєвого шляху і наукового доробку Г. П. Крисіна має чималі резерви для зацікавленого дослідника.

Список використаних джерел:

1. Белгород-Днестровскому краеведческому музею исполняется 70 лет [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bilgorod-d.org.ua/index.php?area=1&p=news&newsid=2519&print=1>
2. Г. К. [Георгий Крысин]. Раскопки в древней Ольвии (из краткого отчета о результатах раскопок в древней Ольвии (близ с. Парутино Херс. Губ.) в последний летний сезон) // Родной край. – 1915. – № 873 (3 апреля).

3. Директора БДКМ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: bdkm.ucoz.com/index/administracija_muzeja/0-11
4. Епістолярна спадщина академіка Д. І. Яворницького. Каталог музейної колекції (видання 2-е, доповнене) / укладачі С. В. Абросимова, А. І. Перкова, О. В. Піцик, А. С. Журба. – Дніпропетровськ: Пороги, 1992. – 236 с.
5. Зубарь В. М. Северный Понт и Римская империя (середина I в. до н. э. – первая половина VI в. н. э.) / В. М. Зубарь. – К.: Институт археологии НАНУ, 1998. – 200 с.
6. Крысин Г. П. Однодневная экскурсия учениковъ Херсонской 1-й мужской гимназии въ древнюю Ольвию 28 июля 1913 года / Г. П. Крысин // Школьные Экскурсии и Школьный Музей. – 1913. – Книжка 7. – С. 28-29.
7. Крисин Г. П. Археологічні досліді берегів нижньої течії р. Інгульця (коротке звітлення) / Г. П. Крисин // Літопис Музею. – 1929. – № 9. – С. 10-21.
8. Крисин Г. П. Алябастрова ваза з острова Березань / Г. П. Крисин // Літопис Музею. – 1929. – № 9. – С. 21-28.
9. Крисин Г. П. Дитячі поховання в урнах на о. Березані / Г. П. Крисин // Вісник Одеської комісії краєзнавства. – 1930. – № 4-5. – С. 97-103.
10. Репресоване краєзнавство (20-ті – 30-ті роки). – К.: Рідний край, 1991. – 478 с.
11. Херсонский музей древностей. Сборник газетных статей и заметок. 1871-1928 гг. / сост., подгот. текста, предисл., прим. В. Л. Черникова. – Херсон: Наддніпряночка, 2012. – 506 с.